

**HYLÄTTY PERHESYSTEEMI
JA PYSYVÄN HUOSTAANOTON
HILJAINEN HYVÄKSYNTÄ**

Laura Welin
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Jyväskylän avoin yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Laura Welin	
Työn nimi Hylätty perhesysteemi ja pysyvän huostaanoton hiljainen hyväksyntä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika 2024	Sivumäärä 29
Tiivistelmä <p>Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on selvittää, miten lapsen perhesysteemin kanssa työskenteleminen toteutuu lastensuojelun sosiaalityössä huostaanoton tapahduttua ja lapsen siirryttyä asumaan sijaishuoltopaikkaan. Lain mukaan Suomessa ei pysyviä huostaanottoja suunnitella. Perheen kanssa työskentelyllä on suuri merkitys, sillä laki ohjaa lastensuojelun sosiaalityötä työskentelemään kohden huostaanoton perusteina olleiden ongelmien ratkaisemista, jotta lapsi voitaisiin palauttaa takaisin kotiinsa. Tutkielmassa tarkastellaan myös sitä, onko yhteiskunnan sekä lastensuojelun instituution todellinen tahotila linjassa nykyisen lainsäädännön kanssa, ja onko huostaanoton väliaikaisuus aina yhteinen ja yksiselitteinen instituution tavoite. Tutkielman tavoitteena on tiedon ja ymmärryksen lisääminen toistaiseksi niukasti tutkitusta aiheesta. Aihe on tärkeä, sillä huostaanotto yhteiskunnallisena interventiona puuttuu lapsen ja perheiden elämään hyvin radikaalilla tavalla.</p> <p>Tämä tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, jossa aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavasti. Teoreettisena viitekehystenä toimii systeemisyys, joka toimintamallina on tuotu osaksi suomalaista lastensuojelun sosiaalityötä. Systeemisyys on Suomessa vielä suhteellisen uusi tapa toteuttaa lastensuojelun perhetyötä.</p> <p>Tutkielman tuloksena havaittiin, että sijaishuollon aikana lapselle läheisiin systeemeihin ja niiden hyvinvoinnin edistämiseen ei kiinnitetä riittävästi huomiota. Vanhempien kanssa työskentelyä ei toistaiseksi sosiaalityössä toteuteta aina suunnitelmallisesti ja asianmukaisesti, mikä näyttäytyy vanhempien kannalta valitettavana perhesysteemin hylkäämisinä. Mahdollisia syitä laadukkaan työskentelyn puutteisiin on useita, joista merkittävimpiä ovat vanhempien asiakassuunnitelmien ja niiden seurannan laiminlyönti sekä lastensuojelun ja palvelujärjestelmän resurssipuutteet. Lisäksi kävi ilmi, ettei huostaanoton väliaikaisuus ole aina lapsen edun mukainen tavoite. Tässä suhteessa lain ja todellisuuden välinen ristiriita on aiheuttanut pysyvän huostaanoton hiljaisen hyväksynnän.</p>	
Asiasanat	Systeemisyys, perhesysteemi, lastensuojelu, huostaanotto, sijaishuolto, perhetyö
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto
Muita tietoja	

KUVIOT

KUVIO 1	Lapsen systeemiekologinen malli. Mukailtu Malcolm Paynen (2020, 186) ja Helen Pennin (2014, 51) mallien mukaan.	6
KUVIO 2	Ydinteemojen taulukointi	12
KUVIO 3	Systemien suhde toisiinsa lastensuojelun avohuollon ja huostassapidon aikana	14

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SUOMALAINEN HUOSTAANOTTO JA PERHEEN HYVINVOINTI	2
	2.1 Huostaanotto lyhyesti	2
	2.2 Perheen hyvinvointi.....	4
3	SYSTEEMISYYS	5
	3.1 Systeemisyyden sosiaalityön teoreettisena perspektiivinä.....	5
	3.2 Systeemien rajat ja säännöt	8
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS	9
	4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymys	9
	4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodina	9
	4.3 Tiedonhaku	10
	4.4 Aineiston valinta ja rajaaminen	11
	4.5 Aineiston kuvaus	11
	4.6 Analyysi.....	13
	4.6.1 Tavoitteellinen yhteistyö perhesysteemin kanssa	13
	4.6.2 Palvelujärjestelmän ja instituution valinnat	19
	4.7 Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden arviointi	24
5	TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	25
	5.1 Hylätty perhesysteemi	25
	5.2 Pysyvän huostaanoton hiljainen hyväksyntä	27
6	LOPUKSI.....	28
	LÄHTEET	30
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Mitä tapahtuukaan lastensuojelussa vanhempien kanssa työskentelylle sen jälkeen, kun lapsi on otettu huostaan? Kiinnostuin aiheesta tehtyäni työtä lastensuojelun sijaishuollossa seitsemän vuoden ajan ja törmätessäni siihen, ettei lastensuojelun sosiaalityö useinkaan vaikuttanut työskentelevän vanhempien kanssa tavoitteellisesti ja intensiivisesti sen edistämiseksi, että huostaanotto todella voitaisiin purkaa ja lapsi voisi palata kotiinsa. Vaikutti siltä, että useinkin sen jälkeen, kun lapsi on saatu siirrettyä kodistaan sijaishuoltoon, lapsen ympärillä oleva kokonainen perhesysteemi ja verkostot ikään kuin unohdettiin ja keskityttiin lähinnä lapsen kanssa työskentelyyn. Sijaishuoltoon käsin tehdään toki yhteistyötä myös vanhempien kanssa, mutta suunnitelmallinen lastensuojelun perhetyö vanhemman kanssa katkesi huostaanottoon. En ole ehkä ollut tuntemukseni kanssa yksin. Susanna Hoikkala & Hanna Heinonen (2013, 43) kirjoittivat Lastensuojelun keskusliiton julkaisussa 2013, että vanhemmat ovat kokeneet useinkin jääneensä ilman tukea sen jälkeen, kun heidän lapsensa on huostaanotettu. Toisinaan näin todella heidän mukaansa tapahtui, kun mikään taho ei ottanut vastuuta työskentelystä vanhempien kanssa lapsen sijoituksen jälkeen (Hoikkala & Heinonen 2013, 43). Hoikkalan ja Heinosen selvityksestä on aikaa yli kymmenen vuotta ja tässä kirjallisuuskatsauksessa pyrin löytämään tutkimustietoa siitä, onko tilanne nykyään toisenlainen ja miltä huostaanotetun lapsen perheen kanssa työskentely näyttää, kun kokonaisuutta katsotaan erityisesti systeemisestä perspektiivistä.

2 SUOMALAINEN HUOSTAANOTTO JA PERHEEN HYVINVOINTI

2.1 Huostaanotto lyhyesti

Tässä kirjallisuuskatsauksessa huostaanotolla tarkoitetaan tilannetta, jossa suomalainen yhteiskunta käyttää valtaa lastensuojelun instituution kautta puuttuakseen tilanteeseen, jossa perheen vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta suomalaisessa yhteiskunnassa hyväksyttävänä pidetyllä tavalla. Huostaanotto on interventio, josta tehdään lakiin pohjautuva päätös. (Pösö 2022, 11.) Suomalaisessa lainsäädännössä huostaanotto toteutetaan viranomaispäätöksenä, jos lapsen kasvuolosuhteissa tai huolenpidossa on sellaisia puutteita, jotka uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Huostaanottoon voidaan päätyä myös silloin, jos lapsi itse vakavasti vaarantaa kehityksensä tai terveytensä käyttämällä päihteitä tai tekemällä vakavamman kuin vähäisenä pidetyn rikoksen tai toimii muutoin näihin rinnastettavalla tavalla. Huostaanottoon ryhdytään kuitenkin ainoastaan, jos lastensuojelun tarjoamat avohuollon toimet eivät ole lapsen edun mukaisia tai ovat osoittautuneet riittämättömiksi. (417/13.7.2007, LSL 40 §.) Kun huostaanottopäätös on tehty, hyvinvointialue päättää lapsen olinpaikan, tämän hoidosta, kasvatuksesta sekä huolenpidosta, opetuksesta ja terveydenhuollosta (417/13.7.2007, LSL 45 §). Pääasiallinen vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta siirtyy päätöksen myötä viranomaisille. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen

kasvatuksen ja hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella (417/13.7.2007, LSL 49 §). Huostaanottopäätöksen jälkeen lapsi ei yleensä asu enää vanhempiensa luona, vaan lastensuojelun viranomaisten velvollisuutena on järjestää huostassa oloajalle lapselle ”korvaava koti” eli sijaishuoltopaikka, jossa lapsi elää arkeaan. (Pösö 2022, 19.) Kun puhutaan lapsi- tai perhenäkökulmasta käsin, käytetään tilanteesta tyypillisesti termiä huostassa oleminen, ja kun korostetaan viranomaisen valtaa päätöksentekijänä, käytetään puolestaan lakitermiä huostassapito (vrt. viranomainen ottaa huostaan, pitää huostassa). Molemmilla käsitteillä tarkoitetaan kuitenkin ajanjaksoa huostaanottopäätöksen jälkeen, jolloin lapsi on huostassa sijaishuollossa.

Huostaanotto on toistaiseksi voimassa oleva päätös. Kun huostassapidon ja sijaishuollon tarve on lakannut, tulee viranhaltijan tehdä lain mukaan päätös huostassapidon lopettamisesta, mikäli päätös ei ole vastoin lapsen etua. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi huostassapidon edellytyksiä aina asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä samoin kuin lapsen tai huoltajan (eli vanhemman) hakiessa huostaanoton purkua. Huostassapidon päättämisen edellytyksiä arvioidessa huomioidaan sijaishuollon kesto, lapsen ja sijaishuoltoantaneen välisen kiintymyssuhteen laatu, lapsen ja vanhemman suhde sekä lapsen mielipide. Huostassapito lakkaa lain mukaisesti myös automaattisesti lapsen täyttäessä 18-vuotta. (417/13.7.2007, LSL 47 §). Suomalaisen huostaanoton erityispiirteenä verrattuna moniin muihin maihin on virallinen pyrkimys huostassapidon väliaikaisuuteen. Huostaanotto nähdään lastensuojelun palveluna, jonka julkilausuttu tavoite on perheen jälleenyhdistäminen. Suomalaisessa lastensuojelussa vaalitaan positiivista ihmiskuvaa ja uskotaan muutosmahdollisuuteen. Perheen ongelmien ratkaisemista ja lasten palaamista vanhempiensa luo pidetään todennäköisenä huolimatta ongelmien tasosta. (Pösö 2022, 25). Tämän ihmiskuvan takia lastensuojelua on toimitaan lainsäädännöllä ohjattu siihen suuntaan, että lapsen palauttamista biologisten vanhempiensa luo huostaanoton purun myötä pidetään kaiken lastensuojelun työkentelyn ensisijaisena tavoitteena. (James, Wilckzek, Kilian, Timonen-Kallio, Bravo, deValle, Formenti, Petrauskiene, Pivoriene & Rigamonti 2022, 1042). Optimistinen työorientaatio on synnyttänyt lastensuojelussa uskon erityisesti vanhempien tilanteen

parantumiseen, minkä seurauksena on ohitettu muualla maailmassa korostunut lapsen oikeus pysyvyyteen ja pysyvään suojeluun (Pösö 2022, 26).

2.2 Perheen hyvinvointi

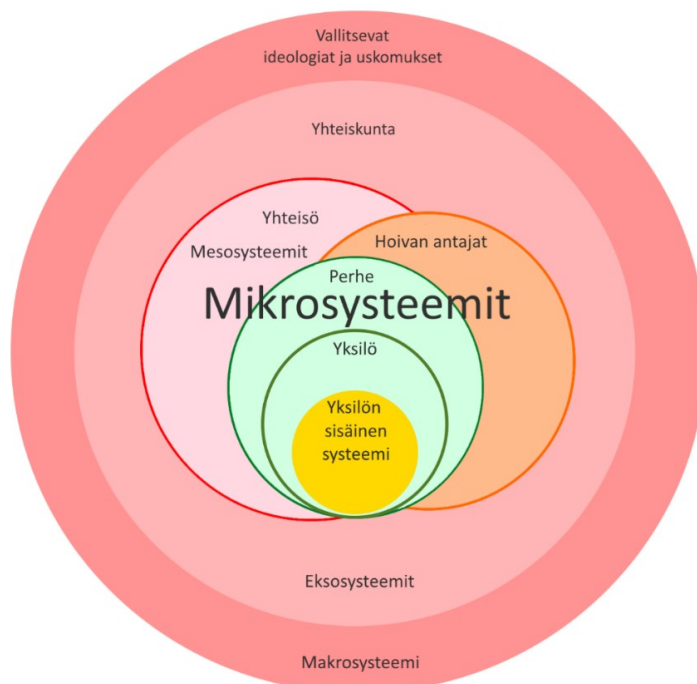
Lastensuojelun on lain mukaan tuettava vanhempia lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa pyrkien ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia. (417/13.7.2007, LSL 4 §.) Jos huostaanoton tarpeen synnyttäneiden ongelmien ajatellaan nousevan pahoinvoinnista, pahoinvoinnin voi nähdä johtuvan hyvinvoinnin vajeesta. Lastensuojelulaki puhuu lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. Erik Allardtin (1979, 38) mukaan ihmisellä on olemassa kolme olennaista perustarvetta, joiden tyydyttyminen tai tyydyttämättä jääminen määrittävät hyvinvointia. Hän kutsuu näitä termeillä *having* (elintaso), *loving* (yhteisyyssuhteet) ja *being* (itsensä toteuttamisen muodot). Elintaso tarkoittaa riittävästi turvattua fyysistä ympäristöä, hyvää elintasoa, terveyttä, asumisolosuhteita, mahdollisuuksia koulutukseen ja työhön, jne. Yhteisyyssuhteet kuvaa yksinkertaistettuna sosiaalisia resursseja ja mahdollisuutta kokea yhteyttä toisten ihmisten kanssa. Itsensä toteuttaminen puolestaan kuvaa merkityksellisyyden kokemusta. (Allardt 1976, 32, 38–49.) Marjatta Bardy (2009, 67) liittää lapsen oikeudet hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. Hänen mukaansa Allardtin hyvinvoinnin kolmiulotteisuus määrittelee myös hyvinvoinnin vajeina tai pahoinvoinnin lähteinä näyttäytyviä sosiaalisia ongelmia. (Bardy 2009, 67, 69.) Jos lapsen etua pidetään lastensuojelun työssä ensisijaisena, täytyy pohtia, mistä lapsen etua toteuttava ympäristö koostuu. Mikäli huostassaoloaikana työskentelyn perimmäinen tavoite on lastensuojelun tarpeen lakkaaminen ja huostaanoton purku, pitäisi työskentelyssä ymmärtää, mikä merkitys kokonaisuuden kannalta on sillä, että perheen hyvinvoinnin puutoksiin reagoidaan lastensuojelussa ja yhteiskunnassa kokonaisvaltaisesti. Hyvinvoinnin puutteita tulisi korjata, jotta lapsen kotiin palauttaminen mahdollistuisi. Hyvinvoiva perhesysteemi pystyy tarjoamaan myös lapselle hyvinvointia ja tyydyttämään lapsen perustarpeet.

3 SYSTEMISYYS

3.1 Systemisyys sosiaalityön teoreettisena perspektiivinä

Systemiteoreettisessa sosiaalityön orientaatioissa pyritään näkemään asiakkaan tilanteen kontekstisidonnaisuus ja työskennellään ratkaisukeskeisesti yhteistyössä asiakkaan kanssa tämän tilanteen parantamiseksi (Fagerström, Pyhäjoki, Yliruka & Petrelius 2023, 161). Sana "system" tulee kreikan kielen yhdistämistä tarkoittavasta sanasta. Sosiaalityössä olemme kiinnostuneita ihmissysteemeistä, mutta on tärkeää muistaa, että ekologisen ajattelumallin mukaan emme ole irrallisia myöskään fyysisen ympäristömme kontekstista. (Compton, Galaway & Cournoyer 2005, 23.) Malcolm Paynen mukaan (2020, 185) systemisydessä ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia erilaisia sosiaalisia järjestelmiä eli systeemejä yksilön ympäristössä on ja miten systeemiin voitaisiin vaikuttaa kohdistamalla siihen voimavaroja ja resursseja. On olemassa kaksi päällekkäistä systemisyysteoriamaalia, joista toista nimitetään yleiseksi systemisysteoriaksi ja toista ekologiseksi systemisysteoriaksi. Ekologisen mallin esitteli alun perin Urie Bronfenbrenner kehityspsykologiateoriassaan. Näiden kahden teorian ero on siinä, että ekologinen teoria käsittelee yksilön sopeutumista ympäristön vaatimuksiin keskittyen vuorovaikutuskuvioihin, kun taas yleisessä systemiteoriassa ollaan kiinnostuneita yhteyden/osallisuuden kokemuksesta ja sosiaalisista verkostoista. (Payne 2020, 185; Compton, ym. 2005, 38–39, Penn 2014, 49–50.)

Oleennaista systeemisyiden ymmärtämisessä on moniulotteisuuden käsittäminen periaatteella 'kaikki vaikuttaa kaikkeen'. Kun sosiaalityössä halutaan työskennellä systeemisesti, täytyy ensiksi kyetä tunnistamaan se systeemi, johon interventiota halutaan kohdentaa. Usein työskentely alkaakin jonkin tavoitteen tai ongelmien havaitsemisesta. Ongelman sijainti tuo esiin intervention kohteen. Ihmistä itseäänkin voidaan ajatella omana systeeminään. Tai voimme vaihtoehtoisesti tarkastella yksilöä alasysteeminä sosiaalisessa systeemissä, joka puolestaan sisältyy toisiin, laajempiin systeemeihin. Systemien avulla voidaan sosiaalisessa perspektiivissä kuvata sitä ulottuvuutta, joka alkaa yksilöstä ja ulottuu hyvinkin laajalle tilannekontekstiin saakka. Ihmisellä voi olla hyvinkin monenlaisia systeemisiä ulottuvuuksia ympärillään kuten vaikkapa ystävyysuhteiden systeemi, kulttuurillinen systeemi, taloudellinen systeemi, yms. Systemit ovat myös hierarkkisia, jolloin systeemin voi ajatella olevan jonkin suuremman systeemin alasysteemi ja se voi olla samanaikaisesti ylempi systeemi suhteessa pienempään systeemiin. Näin muodostuu lukemattomia systemien kerroksia. (Compton, ym. 2005, 24.) Kerroksia voidaan nimittää mikrotasoksi, mesotasoksi, eksotasoksi ja makrotasoksi.

KUVIO 1 Lapsen systeemiekologinen malli. Mukailtu Malcolm Paynen (2020, 186) ja Helen Pennin (2014, 51) mallien mukaan.

Kuviossa 1 on esitettyä lapsen ympärillä toimiva systeemien verkosto. Mikrosysteemien tasolla toimivat lapsi itse, hänen perheensä ja muut lapselle läheiset ihmiset. Mesostasolla sijaitsevat, päivähoito, koulu, uskonnolliset yhteisöt ja muu lähiyhteisö. Eksotasolla sijaitsevat monenlaiset yhteiskunnalliset toimijat esimerkiksi terveydenhuoltojärjestelmä, mediaympäristö, talousympäristö, oikeusjärjestelmä, yms. Makrotaso on laajin ulottuvuus ja se sisältää kaikenlaiset yhteiskunnan toimintaa ohjailevat ideologiat ja uskomukset.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kuvailee systeemistä lastensuojelua toimintamalliksi, jonka avulla saadaan lastensuojeluun perheterapeuttista ajattelua, välineitä ja rakenteita. Työskentelyn ytimessä on ratkaisukeskeinen, kunnioittava sekä keskusteleva vuorovaikutus ja työn lähtökohdaksi on määritelty perheen ja erityisesti lapsen/nuoren kokemukset. Systeemisyyden on katsottu toteuttavan hyvää hallintoa ja täyttävän lastensuojelulain ja hallintolain säännökset osallisuudesta, kuulemisesta sekä moniammatillisesta yhteistyöstä. (THL 2024.) Systeeminen toimintamalli tuotiin Suomeen osana Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen Lasten ja perheiden muutosohjelmaa (LAPE) 2016–2018 (Aaltio 2022, 91). Malli on kehitetty sovelluksena alun perin englantilaisesta Reclaiming Social Work (RSW) mallista (Aaltio 2022, 90; Isokuortti 2023, 14). Muunnelma on nimetty Systeemisen lastensuojelun toimintamalliksi, engl. Systemic Practice Model (SPM) (Aaltio 2022, 90; Isokuortti 2023, 17). Elina Aaltion väitöskirjatutkimuksessa systeemisyyden lanseeraus Suomessa kuitenkin oli epätasalaista ja syinä oli mm. riittämätön työntekijöiden koulutus, liian suuret asiakasmäärät ja muu lastensuojelun organisaation toiminta sekä systeemisyyden epäselvyys työotteena. Tästä syystä systeemisiä menetelmiä ei osattu hyödyntää oikein. Jatkokehityksessä systeemisen lastensuojelun tärkeimmiksi elementeiksi määriteltiin systeeminen asiakastyö, systeeminen viikkokokous ja systeeminen tiimi. Aaltio totesi, ettei hänen tutkimuksessaan saatu vahvaa näyttöä menetelmän vaikuttavuudesta, mikä oli seurausta lanseerauksen heikosta onnistumisesta ja vastaavaan tulokseen tuli Nanne Isokuortti, joka painotti lanseerausprosessien huolellisten valmistelujen merkitystä (Aaltio 2022, 94–96; Isokuortti 2023, 78.)

3.2 Systemien rajat ja säännöt

Eri systeemejä erottavat toisistaan rajat, jotka auttavat hahmottamaan sitä, missä jokin systeemi päättyy ja mistä toinen systeemi puolestaan alkaa. Systemien hahmottamiseen voidaan käyttää apuvälineinä erilaisia piirroksia kuvaamaan sitä, mitkä tahot kuuluvat mukaan systeemiin ja mitkä eivät (esim. ketä perheeseen kuuluu). Systemit ovat luonteeltaan organisoivia rakenteita. (Compton, ym. 2005, 25. , 29.) Systemien rajat suojaavat systeemiä. Systemin sulkeutuneisuus ja jäykkyys voi hankaloittaa ulkoisten tahojen mahdollisuuksia vaikuttaa positiivisesti systemin toimintaan. Mikäli vanhempi ilmoittaa lastensuojelun työntekijälle ensitapaamisella, ettei halua vieraiden ihmisten puuttuvan perheensä asioihin kertoo se, että kyseisellä perhesysteemillä on jäykät, suljetut rajat. Kun rajat muuttuvat joustavammiksi ja avoimemmiksi, myös perheen sosiaalinen toiminta kehittyy paremmaksi. Perhesysteemissä voi toisaalta olla liian avoimet tai suorastaan epäselvät rajat, jolloin perheessä ilmenee toisenlaisia ongelmia. Tunnistamalla systemien rajapinnat voidaan hahmottaa sitä, missä haasteet ovat ja mitä ratkaisut voisivat olla. (Compton, ym. 2005, 26–27.)

Systemin rajoja säätelevät kulttuurilliset normit. Normit ovat usein kirjoittamattomia kulttuurillisia sääntöjä, jotka ohjaavat yksilöiden toimintaa määrittämällä sitä, millainen käyttäytyminen on sallittua tai odotettua ja mikä ei. Systeemi laatii kahdentyyppisiä sääntöjä toimintansa säätelemiseksi. Niitä, jotka säätelevät ulkoista olemusta ja käytöstä ja niitä, jotka säätelevät siitä kuka päättää säännöistä. Esimerkiksi perhesysteemissä vanhemmilla on tyypillisesti lapsia suurempi päätösvalta. Systeemi palkitsee tai rankaisee yksilöitä näiden sääntöjen noudattamisesta ja rankaisu voi joutaa myös systemistä ulossulkemiseen. (Compton, ym. 2005, 33–34.) Lapsen ja aikuisten yhteisesti keskustellessa samassa tilassa voi valta näkyä siten, että lapsen ääni jää aikuisten äänen alle, kuten tutkimusten mukaan lastensuojelussa toistuvasti on käynyt. Tai lapsi voi joutua pelkäämään rankaisua, mikäli hän puhuu vaikeista asioista kuten väkivallasta. (Aarni & Pösö 2023; 236.) Lapsen edun ensisijaisuus ei saa unohtua, kun työskennellään perhesystemin kanssa.

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

4.1 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymys

Tutkielmani aihe on lähtenyt kehittymään käytännön lastensuojelun työssäni perheyön tekemiseen liittyvistä pohdinnoistani. Tarkoitukseni on selvittää, miten huostaanoton tapahduttua yksilöön keskittyvään ideologiaan pohjautuva työskentely huomioi myös perhesysteemin. Tavoitteena on myös selvittää, onko nykyisen lastensuojelulain taustalla vaikuttava ideologia linjassa yhteiskunnan ja lastensuojelun instituution todelliseen tahtotilan kanssa eli onko lain säätämä huostaanoton väliaikaisuus lastensuojelussa yksiselitteinen, yhteinen kaiken työskentelyn tavoite. Kirjallisuuskatsauksen teoreettinen viitekehys on systemisyys, joka kautta käsittelen tutkittavaa aihetta. Kirjallisuuskatsauksessani tutkin sitä, mitä lastensuojelussa tehdään huostassa-pidon aikana perhesysteemin huomioimiseksi ja huostaanoton perusteina olevien ongelmien korjaamiseksi.

4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodina

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmetodi, jossa tarkastellaan toisten tutkijoiden alkuperäisiä tutkimuksia. Tutkimusmenetelmän tavoitteena ei ole yhteenvedon tai referaatin koostaminen, vaan ennalta asetettuun tutkimuskysymykseen vastaaminen olennaisen

ja olemassa olevan alkuperäistutkimusmateriaalin avulla. (Vilka 2024, 11.) Kirjallisuuskatsaukseni on integratiivinen kirjallisuuskatsaus, jonka tavoitteena on tuottaa uutta näkökulmaa (Vilka 2024, 20) lastensuojelun huostassapidon aikaiseen perhesysteemin kanssa työskentelyyn tutkimalla vertaisarvioituja tieteellisiä tutkimusartikkeleita ja väitöskirjoja. Vertaisarvioidut tieteelliset tutkimukset ovat luotettavinta tieteellistä materiaalia ja lisäävät valintana kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta. Integratiivinen kirjallisuuskatsaus menetelmänä sallii teoreettisten ammatillisten menetelmien yhdistämistä tutkimustietoon sekä tiedon kriittisen arvioinnin ja tulkinnan. Tutkimuskysymys tarkentui tutkimuksen aikana. Tavoitteena tutkielmassa on syvemmän tiedon synnyttäminen. (Vilka 2024, 25, 27.)

4.3 Tiedonhaku

Etsin aiheeni kannalta relevantteja tieteellisiä tekstejä systemaattisesti seuraavista tietokannoista: Applied Social Sciences Index & Abstracts (Assia, ProQuest), Diva Portal – Academic Archive On-line, Ebook Central, Encyclopedia Britannica Online & Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, FINLEX, IngentaConnect, International Newstream (ProQuest), International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science, Janus – Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, JYKDOK – Jyväskylän yliopiston kirjasto, Karlsruher Virtueller Katalog KVK, Oxford Reference Online, PAIS Index (Proquest), SAGE Knowledge – Reference, Selma - Eduskunnan kirjaston kokoelmätietokanta, Social Services Abstracts (ProQuest), sosnet.fi, SwePub - Academic publications at Swedish universities, Uppsök - examensarbeten och uppsatser i fulltext (Sverige) ja US Newstream (ProQuest). Google Scholarin kohdalla havaitsin, että haut antoivat toistuvasti aivan liian laajat tulokset (tuhansia osumia jokaiseen hakulausekkeeseen) ja hakukone ei antanut mahdollisuutta rajata asiasanoja kovinkaan tarkasti, joten päätin tästä syystä jättää käyttämättä sitä hakukonetta systemaattisessa tiedonhaussa.

Käyttämiäni hakulausekkeitä olivat: vanhemman asiakassuunnitelma AND huostaanotto, vanhemman kokemukset AND huostaanotto, vanhemman

asiakassuunnitelma, family AND services AND custody AND "child protection" AND Finland, huoltaj* OR vanhem* OR äiti OR isä AND asiakassuunnitel* AND sijaishuol*, sijaishuol* AND perhetyö OR perhe* OR palvel* sosiaalityöntekijä AND asiakassuunnitel* AND tapaam* AND huoltaj*, lastensuojelulaki, system theory AND social work AND child custody AND Finland ja systeeminen lastensuojelu.

Tarkemmat hakutiedot löytyvät liitteessä 1., josta käy ilmi tiedonhakuni systemaattinen toteutus.

4.4 Aineiston valinta ja rajaaminen

Havaitsin, että huostaanotetun lapsen vanhempien asemaa ja heidän saamaansa tukea lastensuojelun perspektiivistä on pohdittu paljonkin ammattikorkeakoulujen opin- näytetöissä sekä yliopistollisissa kandintutkielmissa ja pro gradu tutkielmissa, mutta korkeatasoiset vertaisarvioidut tutkimukset sen sijaan olivat harvinaisia. Kuten Pelkonen (2023, 43) totesi väitöskirjassaan, käytännön tason vanhempien kanssa työskentelyä on tutkittu Suomessa vain vähän. Käytin oman tieteenalani laajasti tunnustettujen tieteellisten julkaisijoiden kirjallisuutta ja muuta tutkielmani aiheen kannalta olennaiseksi taustateoriaksi katsomaani kirjallisuutta johdannossa, tutkielmaa taustoittavassa ja systeemisysteoriaa käsittelevissä tutkielman osioissa. Tutkielmani laadun varmistamiseksi rajasin pois vanhempien kanssa työskentelyä käsittelevistä lähteistä muut kuin vertaisarvioidut tieteelliset artikkelit tai väitöskirjat. Rajasin siis pois uutiset, opinnäytetyöt (paitsi väitöskirjataso), ammatilliset lehdet, vertaisarvioimattomat artikkelit, muut kirjallisuuskatsaukset, kolumnit ja pääkirjoitukset sekä muut kuin englannin tai suomenkieliset lähdemateriaalit. Tein netistä hakuja rajaten analysoitavia tutkimuksia vuodesta 2015 eteenpäin, jotta aineistot eivät olisi vanhentuneita.

4.5 Aineiston kuvaus

Laadukkaan aineiston löytäminen oli työlästä, sillä juuri tutkimuskysymystäni käsittelevää vertaisarvioitua materiaalia ei juurikaan suoraan ollut saatavilla, vaan aihetta

käsiteltiin yleensä tutkimusten muiden pääkysymysten ohella. Analyysini on toteutettu teoriaohjaavana analyysinä. Analysoitavaksi aineistokseni valikoitui 10 tekstiä, joista 8 on vertaisarvioituja tieteellisiä artikkeleja ja 2 väitöskirjaa. Koko tutkielman ajan olen pitänyt tutkimuspäiväkirjaa, mutta havaitsin sen yksinään riittämättömäksi aineiston käsittelyn tueksi. Olen siis laatinut kaksi Excel-taulukkoa, joista toisessa seurasin lähteidenhakua (Liite 1) ja toisessa taulukossa aloitin jo heti alussa lähteiden alustavaa teemoittelua. Alustava teemoittelu nosti esiin käytettävissä olleista artikkeleista asioita, jotka näyttivät tutkimukseni aiheen kannalta relevanteilta. Tutkielmani edetessä teemoittelu tarkentui. Ensimmäisessä teemoittelutaulukossa lähdemateriaalit olivat kahdessa kategoriassa: ylimmän tiedon hierarkian mukaiset laadukkaita lähteitä eli vertaisarvioitua artikkelit sekä väitöskirjat ja toinen suppeampi kategoria sisälsi muita lähteitä, jotka olivat tutkimukseni aiheen kannalta relevantteja. Näissä käsiteltiin esimerkiksi sosiaalityön systeemisyttä, hyvinvointia tai lastensuojelua koskevaa teoriaa. Taulukossa lähteistä listattiin seuraavat tiedot: yleisluontoinen tema; sivunumerot, jolla kyseistä teemaa käsiteltiin; tietokanta, mistä tietoa oli haettu; hakusanat, joita oli käytetty; tekijät; aineiston tyyppi ja julkaisuvuosi; nimike; viittaus ja lopuksi linkki aineistoon, jos kyseessä oli sähköinen aineisto.

	Perhesysteemin näkökulma palvelun tarve	Institutionaalisen systeemin näkökulma palvelun tarjoaja
1. Tavoitteellinen yhteistyö	1. Perhesysteemin merkitys, läheisyysuhteet, vanhemmuuden arviointi, arvioiduksi tuleminen	1. Tavoitteellinen työskentely, asiakassuunnitelmat, systeemisyys lastensuojelussa vs. yksilökeskeisyys
2. Palvelujärjestelmän ja instituution valinnat	2. Vanhemmuuden tuki, perhesysteemin hyvinvoinnista huolehtiminen	2. Instituution valinnat (huostaanoton väliaikaisuustavoite), vastuutaho ja palvelujärjestelmä

KUVIO 2 Ydinteemojen taulukointi

Seuraavassa vaiheessa teemoittelua tarkastelin yleisluonteisia teemoja ja yksinkertaistin niitä (kuvio 2). Löysin materiaaleista pääteemoja, jotka olivat: perhesysteemin merkitys, läheisyysuhteet, vanhemmuuden arviointi ja arvioiduksi tuleminen, tavoitteellinen työskentely, asiakassuunnitelmat, systeemisyys lastensuojelussa vs. yksilökeskeisyys, vanhemmuuden tuki, perhesysteemin hyvinvoinnista huolehtiminen, instituution valinnat, huostaanoton väliaikaisuustavoite, vastuutaho ja palvelujärjestelmä. Tiivistin nämä teemat kahteen käsiteltävään ydinteemaan, jotka ovat

tavoitteellinen yhteistyö sekä palvelujärjestelmän ja instituution valinnat. Molempia ydinteemoja voi tarkastella kahdesta eri perspektiivistä: instituutionaalisen systeemin näkökulmasta ja perhesysteemin näkökulmasta, joiden avulla taulukoin teemat nelikentäksi (kuviokuva 2). Johtavana ajatuksenani oli lastensuojelun palvelulähtöisyys.

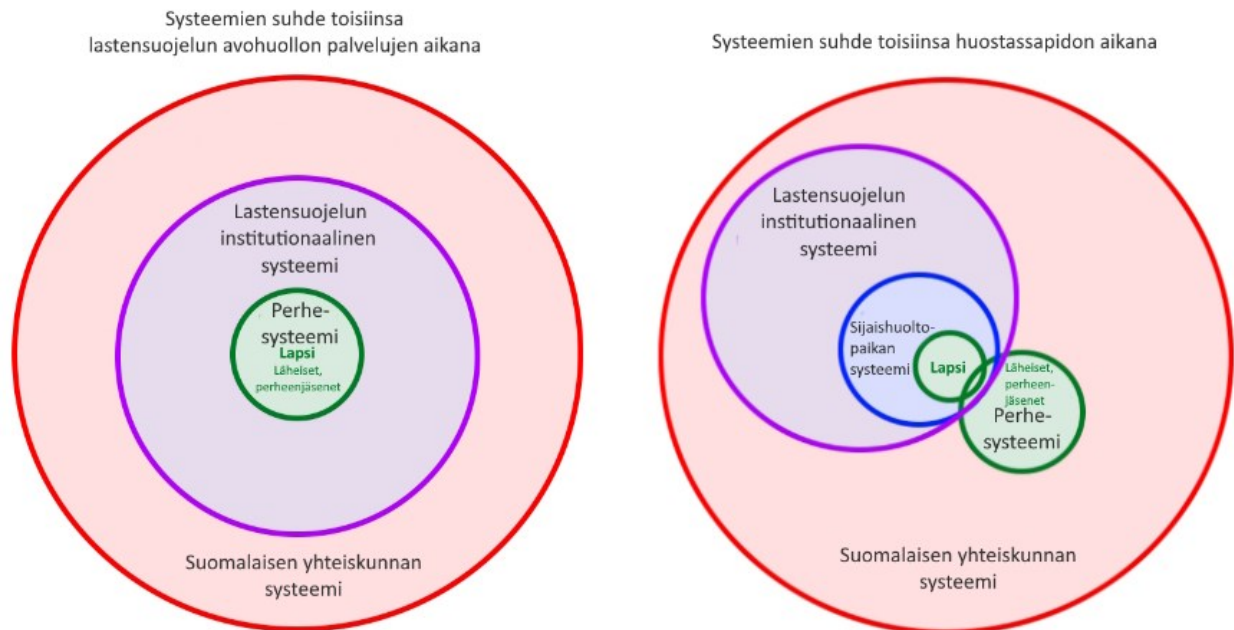
4.6 Analyysi

Olen käyttänyt teoriaohjaavaa sisällön analyysia siten, että tarkastelin teemoittelussa esiin tulleita pääteemoja systeemisyyttä käsittelevän teoreettisen kirjallisuuden näkökulmiin peilaten.

4.6.1 Tavoitteellinen yhteistyö perhesysteemin kanssa

Kun huostaanotto tapahtuu, käyttää suurempi systeemi valtaansa pienempään. Monia lapsen huoltajan tehtäviä ja päätösvaltaa lapsen elämässä siirretään lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Lapsen systeeminen ympäristö huostaanoton myötä muuttuu, koska lapsi siirretään perheensä kodista sijaishuoltopaikkaan, jossa hänestä huolehtivat ja häntä kasvattavat toiset aikuiset. Julkisen huoltajan tehtävä jaetaan tällöin lastensuojelun edustajien ja lapsen vanhempien kesken, koska huostassapito synnyttää ympäristöjen, kotien ja ihmissuhteiden samanaikaisuuksia. (Enroos, Heino, Laakso & Pösö 2017, 299.) Ekologinen systeeminen näkökulma huostaanottoon pyrkii huomioimaan lapsen osallisuuden, toiminnan ja tämän vuorovaikutukselliset suhteet sosiaalisten suhteiden järjestelmissä ja verkostoissa (Enroos, ym. 2017, 299–300). Huostaanoton seurauksena lapsen elämään tulee uudenlaisia systeemejä, joiden kanssa lapsi on vuorovaikutuksessa. Väliaikainen sijoitus voi lapsesta tuntua pysyvältä tai toisaalta pysyväksi tarkoitettu interventio voi lapsen mielessä olla välitila,

josta tämä toivoo jatkuvasti pääsevänsä pois. (Enroos, ym. 2017, 300.)

KUVIO 3 Systemien suhde toisiinsa lastensuojelun avohuollon ja huostassapidon aikana

Huostaanottopäätöstä edeltävänä aikana perhesysteemin kanssa on usein työskennelty lastensuojelun avohuollon palvelujen kautta, sillä laki velvoittaa siihen ensisijaisesti (417/13.7.2007, LSL § 34, § 40). Perhesysteemi säilyy tällöin ehjänä (kuvio 3, vasen). Huostaanoton tapahduttua syntyy muutos perhesysteemin rakenteeseen, kun lapsi on enää pieneltä osin kosketuksissa omaan perhesysteemiinsä ja hänet on sijoitettu korvaavan perheen eli sijaishuollon systeemiin (kuvio 3, oikea).

Äitien kokemuksia huostaanotoista tarkastelleessa tutkimuksessa ilmeni, että äidit kokivat etäännyvänsä lapsistaan sitä enemmän, mitä kauemmin lapset olivat sijaishuollossa (Hiltunen 2016, 268). Lasta ympäröivien systemien muuttuminen siten, että lasten asuinympäristöt, sijaishuoltopaikat ja läheiset aikuiset vaihtuivat sekä ystävyyssuhteet katkeilivat, vaikuttivat kaikki negatiivisesti lasten kykyyn juurtua ja asettua paikoilleen. Sama juurettomuuden kokemus jatkui aikuisena. Huostaanoton kokeneet kertovat erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksista suhteessa toisiin lapsiin, joiden elämään kuuluivat oma perhe, suku, ystävät ja pysyvä asuinpaikka. Erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia syntyi sijaishuollon aikana myös esimerkiksi koulussa ja monet haastatelluista kertoivat tullessa kiusatuiksi. Sisarusten

sijoittaminen samaan sijaishuoltopaikkaan koettiin kannattelevana tekijänä. Murrosikäisenä sijoitetut kokivat huostassapidon negatiivisena asiana, kun taas nuorempana sijoitetut näkivät intervention positiivisena muutoksena. (Groop 2021, 256–257.)

Statuksella kuvataan yksilön asemaa sosiaalisessa systeemissä ja yksilön asemaa suhteessa muihin. Rooli puolestaan sisältää statusideoista, jotka näyttäytyvät roolin omaksumisena. Roolit ovat sosiaalisten systeemien perusosia, sillä systeemit rakentuvat statuksista ja niihin liittyvistä rooliodotuksista. Nämä vaikuttavat tunteisiimme, ajatteluunme ja kaikkeen vuorovaikutukseemme. Jotkin roolit ovat painoarvoltaan suurempia ja niihin kohdistuu paljon säätelyä. Suurempi institutionaalinen systeemi odottaa tiettyjen roolien tuottavan tietynlaista suoritusta ja käyttää valtaa ohjataksaan rooliodotusten täyttämiseen. Onnistuminen rooliodotuksessa lisää osallisuuden kokemusta. (Compton, ym. 2005, 29–30.) Rooliodotukset voivat olla ahtaita ja jäykkiä, jolloin ne koetaan rajoittavina tai toisaalta ne voivat olla epäselviä tai liukuvia, jolloin niiden epäselvyys voi aiheuttaa ahdistuneisuutta ja stressiä. (Compton, ym. 2005, 31.) Roolikonflikteja syntyy tilanteissa, joissa rooliodotukset ovat ristiriidassa keskenään (Compton, ym. 2005, 31).

Epäselvä roolitietoisuus voi vaikeuttaa yksilön kykyä toimia rooliodotusten mukaisesti. Esimerkiksi ensimmäisen lapsensa saanut nuori isä ei välttämättä ymmärrä, mitä isyydessä häneltä lapsen- ja kotitöiden suhteen nyt odotetaan. Tämä on seurausta siitä, että rooliodotuksista ei ole riittävästi keskusteltu tai sitten niitä ei ole ymmärretty. Vanhemman sukupuoli vaikuttaa instituution rooliodotuksiin ja työskentelyyn vanhemmuuden teeman parissa. Huostaanoton alussa monet isät epäröivät osallistumista yhteiseen työskentelyyn, mutta tilanne muuttuu yleensä noin puolen vuoden kuluessa. Sosiaalityöntekijät puolestaan vaikuttavat ajan kuluessa menettävän motivaatiota pyrkimyksissä saada isät mukaan. (Pelkonen 2023, 192.) Tarja Pelkonen (2023, 194) kirjoittaa, että monellakin huostaanotetun lapsen isällä voisi olla merkityksellisiä asioita sanottavana lapsensa asioista ja instituution toiminnasta, mutta vain harvat isät aktivoituvat toimintaan tai viemään eteenpäin asioita, jotka kokevat tärkeiksi. Joskus vodaan siis vaatia aikaa ja sosiaalityöntekijän sinnikkyyttä, jotta myös epäröivät isät saadaan mukaan yhteiseen työskentelyyn. Roolikonflikti voi syntyä myös siitä,

että samaan rooliin kohdistuu vastakkaisia odotuksia (Compton, ym. 2005, 31). Esimerkiksi sosiaalityöntekijä voi odottaa isältä toisenlaista isän roolin toteuttamista kuin mitä isä ajattelee isyyteen kuuluvan. Eri kulttuuritkin voivat vaikuttaa vahvasti rooliodotuksiin ja luoda ristiriitoja. Esimerkiksi maahanmuuttaja perhe on voinut tulla kulttuurista, jossa lasten fyysinen kurittaminen on ollut hyvään vanhemmuuteen liitetty rooliodotus. Sosiaalisten roolien selventämisessä voidaan tarvita sosiaalista tukiverkostoa ja sosiaalista tukea. Sosiaalinen tuki voi olla välineellistä tukea kuten palveluita ja taloudellista tukea, ohjauksellista tukea, emotionaalista tukea tai osallisuutta vahvistavaa tukea. Sosiaalista tukea saadaan sekä epämuodollisista ihmisverkostoista (esim. perheenjäsenet, ystävät) että muodollisista verkostoista (esim. sosiaalityö, uskonnolliset yhteisöt). (Compton, ym. 2005, 32.)

Lastensuojelussa tehdään jatkuvasti arviointeja, joiden perusteella erilaisia interventioita ja palveluja suunnitellaan (13.4.2007/417 LSL § 26). Koska laki (13.4.2007/417 LSL § 40) määrittelee huostaanottopäätöksen kriteereiksi lapsen kasvuolosuhteiden ja huolenpidon puutteet tai sen, että lapsi itse omalla toiminnallaan vaarantaa itsensä, joudutaan lastensuojelussa väkisininkin tarkastelemaan ja arvioimaan vanhemmuutta. Instituutio pyrkii ohjaamaan vanhempia täyttämään norminmukaisia rooliodotuksia. Johanna Hiitola (2015, 159) kirjoittaa kunnollisuuden käsitteestä. Kunnollisuus tarkoittaa muutoshalukkuutta ja avoimuutta avun vastaanottamiseen. Kunnollisuuden käsitykset muun muassa korostavat sukupuolirooliodotuksia, koulutusta ja työmoraalia. Hänen mukaansa usein vain sosiaalisessa asemassa korkeampana olevien perheiden katsotaan tyydyttävän lapsen tarpeet asianmukaisesti. (Hiitola 2015, 159–160, 203). Suostuttelua ja kontrolloivaa vallankäyttöä hyödynnetään silloin, kun tavoitteena on saada vanhemmat ajattelemaan ja toimimaan tietyllä tavalla. Mikäli suostuttelun ei katsota riittävän, instituutio käyttää kurinpidollisia menetelmiä kuten huostaanottoa. (Hiitola 2015, 211.)

Instituution tapa arvioida vanhemmuutta voi olla asiakaslähtöistä ja kunnioittavaa (Vierula 2015, 351). Tämä tulisikin systemisesti katsoen olla työskentelyn lähtökohta. Systemisen sosiaalityön toimintamallin mukaan työskentely henkilöympäristön systeemin kanssa aloitetaan erilaisten järjestelmän muutosten ja

vuorovaikutuksen tunnistamisella sekä monitahoisten ja päällekkäisten systeemien, niiden alasysteemien ja systeemin sisäisten roolien havainnoimisella. Tämän jälkeen erotellaan systeemi, jonka parissa tullaan työskentelemään. Tunnistamisen jälkeen suunnitellaan sopivin lähestymistapa, interventioita ja palveluja. Interventiosuunnitelmien tulisi olla toteuttamiskelpoisia, kestäviin lopputuloksiin tähtääviä ja mukautettavia. Interventiot kohdistetaan kokonaiseen systeemiin ja menetelmään kuuluu kunnioittava uteliaisuus eli asenne, jossa asiakkaiden ajatellaan olevan oman elämänsä parhaita asiantuntijoita. (Payne 2020, 186.) Kuitenkin äidit kuvaavat eri tavoilla negatiivisesti arvioiduksi tulemisen kokemusta, jossa instituutio katsoi kaikki vanhemman itsensä tai lapsen tekemiset tai tekemättä jättämiset riittämättömän äitiyden ongelmiksi tai vaikeuksiksi vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa. (Vierula 2015, 353.) Lastensuojelu voi näyttäytyä äitien kokemuksissa kohtuuttomuuksia ja jatkuva todistelua vaativana instituutiona (Salovaara 2023, 383). Äitejä arvioidaan selvästi enemmän ja laajemmin kuin isiä ja isyys sivuutetaan toistuvasti. Äideiltä saataan odottaa lisäksi isien käyttäytymisen kontrollointia (Hiitola 2015, 243–244). Äidin oma käsitys siitä, mitä on riittävän hyvä vanhemmuus ei aina vastaa instituution käsityksiä ja siksi lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi näyttäytyä traumauttava irti repäisyynä (Salovaara 2023, 382; Hiltunen 2016, 267). Lastensuojelun työntekijät kuvaavat, että palvelujärjestelmässä yhteistyötahot odottavat lastensuojelun toimivankin moraalinvirtijan roolissa tai pelotteena, mikä vaikeuttaa yhteistyötä perheiden kanssa (Mänttari-van der Kuip 2022, 33).

Lastensuojelun instituution työskentelyn tulisi peruslähtökohdaltaan aina olla tavoitteellista, sillä lastensuojelulaki velvoittaa järjestämään perheille, lapsille ja nuorille heidän tarvitsemansa avun ja tuen (13.4.2007/417 LSL § 11). Lastensuojelulaki määrää myös vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä, vanhempien oikeuksista, lapsen ja vanhempien välisen yhteydenpidon tukemisesta sekä lapsen ja vanhemman asiakassuunnitelmista (13.4.2007/417 LSL § 30–33 , § 42 , § 52 , § 54; Pelkonen 2023, 42). Huostassapidon aikainen työskentely vanhempien kanssa näyttäytyy tutkimusten valossa nyt suppeana. Suunnitelmallinen työskentely tukisi intervention onnistumismahdollisuuksia. (Pelkonen 2023, 42.)

Vanhemman asiakassuunnitelma on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän laatima tärkeä sosiaalityön tekemistä ohjaava työväline (Pelkonen 2023, 44; 30.12.2014/1301 SHL § 39; 13.4.2007/417 LSL § 30). Nykyinen lastensuojelulaki ei määrää koska ja missä tilanteessa suunnitelma voidaan jättää tekemättä ja laki on vanhemmalle laadittavan suunnitelman suhteen väljä. Suunnitelmassa on arvioitava vanhemman palveluntarve ja se, miten edistetään perheen jälleenyhdistämistä. Suunnitelman tulisi selventää vanhemmalle häneen kohdistuvia odotuksia ja listata miten hänen kuntoutumistansa tuettaisiin. Suunnitelmassa pitäisi löytyä kuvaus vanhemman elämäntilanteesta, hänen näkemyksistään oman ja lapsensa välisestä suhteesta, vanhemmuudelle asetetut tavoitteet ja suunnitelma yhteydenpidosta sijaishuollon aikana. Siitä tulisi käydä ilmi, miten moniammatillisesti vanhemman kanssa työskennellään ja kuvata voimavaroja ja vahvuuksia. Todellisuudessa asiakassuunnitelmien lainmukaisessa laatimisessa on toistuvia laiminlyöntejä. Niitä on laadittu harvoin ja ne on sisällöllisesti havaittu puutteelliseksi. Puutteellista kirjaamista näkyy kohdissa, joissa vanhemman asiakassuunnitelmassa tulisi olla kuvausta vanhempain tukemisesta, yhteydenpidosta sekä lapsen kotiutumista ja perheen jälleenyhdistämisestä koskevista tavoitteista sekä tavoitteisiin pyrkimisen keinoista. (Pelkonen 2023, 44–45, 187–188.) Vanhemmille laadittuja asiakassuunnitelmia on Suomessa tutkittu vähän. On kuitenkin havaittu, että ne on laadittu yleensä instituution palveluvalikon mukaisesti sen sijaan, että asiakasta kuunneltaisiin siinä, millaista tukea tai apua hän itse katsoo tarvitsevansa. Asiakassuunnitelmissa puuttuvat perheiden sosiaaliset suhteet ja monimutkainen arki. Sen sijaan niissä keskitytään pikemminkin vanhempain ongelmiin eikä vanhempain ja lasten välisistä suhteista tai vanhemmuuden laadusta mainita kuin harvoin (Pelkonen 2023, 46). Pelkonen (2023, 191) tulkitsee, että suunnitelmien laatimisen puutteet saattavat viitata siihen, että tällä hetkellä ne jäävät sivuun sijaishuollon sosiaalityössä.

Kirsi Kaikko ja Leila Friis (2014, 110) toteavat, että lastensuojelussa vaikuttaa vahvasti yksilökeskeinen orientaatio. Yksilökeskeisyyden vaade on kirjattu sekä lastensuojelulakiin että sosiaalihuollon asiakaslakiin ja työskentely on suuntautunut lapsilähtöisyyteen. Työntekijän asennoituminen vaikuttaa

työskentelyyn. Esimerkiksi jos vain lapsi on työntekijän mielessä tärkeä, vanhemmat omine tarpeineen saatetaan ohittaa. Kaikon ja Friisin mukaan lapsen edun pitäminen ensisijaisena kaikkien yhteisenä työskentelyorientaationa toimii yhteistyön edistäjänä sekä lapsen että vanhempien kanssa tehtävässä työssä. (Kaikko & Friis 2009, 110–111.) Lapsen oireilua voidaan tulkita eri tavoin joko yksilökeskeisestä näkökulmasta tai siten perhesysteemin ongelmien oireena (Hiitola 2015, 205). Kun lasta tarkastellaan yksilönä, voidaan huostaanoton ajatella olevan hoidollinen, terapeuttinen menetelmä, jolla pyritään muokkaamaan lapsen käyttäytymistä. Jos taas katsotaan lapsen oireilua perhenäkökulmasta, huostaanotto voidaan nähdä vanhempien toiminnan seurauksena tai vanhempien ja lasten keskinäisten suhteiden epäonnistumisena. (Hiitola 2015, 205–206.) Molemmat näkökulmat voivat olla samanaikaisia totuuksia. Lastensuojelun tarpeen syyt saattavat ajassa muuttua. Hiitola (2015, 205) viittaa Katajaan (2012), jonka mukaan lastensuojelun tarpeen alussa lapsen oireilu saatetaan nähdä perheen hankalasta tilanteesta johtuvana ilmiönä, mutta myöhemmin lapsen oireilu saatetaankin tulkita lapsen omaksi ongelmaksi (Hiitola 2015, 205). Haasteiden muuttuessa muuttuu myös se, mihin asioihin vanhemmuudessa tukea tarvittaisiin ja työskentelyn on mukauduttava tähän.

Systemisessä työtöteessä huomioidaan myös ydinperheen ulkopuoliset lapselle läheiset systeemit, jotka vaikuttavat sekä lapseen että tämän perhesysteemiin (Pelkonen 2023, 190). Kun työskentelyn ydintavoite on perheen jälleenyhdistäminen, tulisi lapsen läheissuhteita tukea (Pelkonen 2023, 190).

4.6.2 Palvelujärjestelmän ja instituution valinnat

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla on arvioida vähintään kerran vuodessa lapsen asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä huostassapidon jatkamisen edellytyksiä. Samoin, jos lapsi tai huoltaja hakee huostassapidon lopettamista tai se on tarpeen jostain toisesta syystä. (Pelkonen 2023, 41–42.) Systemaattinen vanhemmuuden tuki jää tutkimusten valossa kevyeksi, kun sen toisinaan on havaittu rajoittuvan vain sijaishuoltopaikkojen taholta tapahtuvaan yhteydenpitoon vanhempien kanssa sekä vanhempien ja lapsen välisen yhteydenpidon tukemiseen (Pelkonen

2023, 42, 175). Äitien kokemuksissa huostaanoton tapahduttua heidän lähipiiristään katosivat äitiyttä tukevat ihmissuhteet ja vaikeana aikana heidät jätettiin pärjäämään yksin (Hiltunen 2016, 268). Kohtaamattomuuskokemusten arvioidaan joskus syntyvän myös siitä, ettei äideillä ja sosiaalityöntekijöillä ollut yhteistä käsitystä äitien elämän toimintaympäristöstä (Salovaara 2023, 387). Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen äitien kokemuksia kartoittaneessa tutkimuksessa huostaanotto ja lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle näyttäytyi satuttavana äitiyden epäonnistumisen kokemuksena, minkä seurauksena äidit asettuivat herkästi puolustusasemiin. Kokemus vaurioitti äidin näkemystä itsestään vanhempana. (Salovaara 2023, 378.) Johanna Hiitola (2015, 204) kirjoittaa lastensuojelun ongelmallisesta työskentelylähtökohdasta, jossa vanhempien pitäisi hyväksyä sosiaalityön tekemä määrittely heistä ongelmallisina ja taipua sitten yhteistyöhön. Oikeanlaisena avuntarvitsijana vanhemman tulisi tunnustaa oma heikkoutensa vanhempana (esimerkiksi köyhyytensä, vajaavaisuutensa, väkivaltaisuutensa, tietämättömyytensä, yms.) ja vasta silloin vanhemman katsottiin olevan riittävän avoin ohjaukselle. (Hiitola 2015, 166).

Perhesysteemi täyttää omaa tehtäväänsä yhteiskunnassamme ja perheeseen kohdistuu ylempien yhteiskunnallisten systeemien odotuksia. Perheen odotetaan tukevan jäseniään ja kasvattavan lapsia integroitumaan osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Mikäli perhesysteemin jossain osassa on haasteita, se vaikuttaa tyypillisesti koko perheeseen. Esimerkiksi vanhemman tulojen romahtaminen työttömyyden seurauksena vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin. (Compton, ym. 2005, 25). Tutkimuksista on käynyt ilmi, että Suomessa lapsen huostassapidon aikainen vanhempien tukeminen ja heidän kanssaan työskentely on vähäistä. On todettu, että huostaanottopäätöksen jälkeen ensimmäisen puolen vuoden aikana sosiaalityöntekijät eivät ole olleet yhteydessä osaan vanhemmista lainkaan. (Pelkonen 2023, 42.) Pelkonen (2023, 43) viittaa sosiaali- ja terveystieteiden lastensuojelun laatusuosituksen (2019, 69) todeten, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi myös huolehtia perheen palvelun tarpeiden selvittämisestä, järjestää nämä palvelut sekä seurata niiden toteutumista.

Systeemiteoria limittyy holistiseen ihmiskäsitykseen, jossa ihmisellä ymmärrettään olevan kolme ulottuvuutta: fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen (Payne 2020, 186). Systeemiteoriassa tarkastellaan ensisijaisesti sosiaalista ulottuvuutta. Muistettavaa kuitenkin on, että puhumme moniulotteisista asioista, joissa eri tasot vaikuttavat toisiinsa. Perhesysteemin vaikutuksesta lapsen hyvinvoinnille on merkitystä monillakin fyysisillä tekijöillä kuten vanhempien valitsemalla asuinpaikalla, varallisuudella tai terveydentilalla. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen äitien kokemuksia kartoitettaessa nämä ilmaisivat jääneensä lapsen sijoituksen jälkeen ilman riittäviä palveluja ja tukitoimia (Salovaara 2023, 378, 382). Äitien kokemus tuen ulkopuolelle jäämisestä painottui, kun lastensuojelun läsnäolo omasta arjesta katosi huostaanoton myötä. Naiset kokivat, ettei heillä ole enää kuin muodollinen arvo biologisina vanhempina, välineellinen arvo todistellessa päihteettömyyttään ja ettei heidän todellinen oma tilanteensa kiinnosta enää ketään. (Salovaara 2023, 385; Hiltunen 2016, 268.) Toisessa äitien kokemuksia tarkastelleessa tutkimuksessa äidit puhuivat myös taloudellisen turvan romahtamista (Hiltunen 2016, 267).

Pelkonen (2023, 192) puhuu isiä käsittelevässä tutkimuksessaan vanhempien kanssa tehtävän tunnetyöskentelyn merkityksestä yhtenä sosiaalityön keinona parantaa perheen emotionaalista hyvinvointia. Hän kuvaa, että tunteiden havaitseminen ja ymmärtäminen parantaisi perheenjäsenten vuorovaikutussuhteita (Pelkonen 2023, 192). Systeemisytydessä vuorovaikutussuhteiden laatua pyritään parantamaan eri keinoin. Ulla Salovaara (2023, 388) huomautti, että hänen tutkimuksessaan äitien kokemukset saamastaan vähäisestä avusta saattoivat johtua myös näiden omasta tulkinasta ja kyvyttömyydestä vastaanottaa apua juuri sillä hetkellä ja siksi hän kehottaa tarjoamaan tukea toistuvasti uudelleen. Vanhemmat voivat tarvita vahvaakin ohjausta tarpeellisten palvelujen luo. (Salovaara 2023, 388). Tämä korostaa tavoitteellisen ja suunnitelmallisen sosiaalityön merkitystä.

Systeemiseen työöteeseen liittyy vahva asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen hahmottamisen tarve. Palvelujärjestelmä tuottaa kuitenkin tässä ongelmia, jotka omalta osaltaan aiheuttavat katkoksia perhesysteemin kanssa tehtävään työskentelyyn. Hyvinkin monenlaiset taloudelliset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat systeemien

toimintaan ja huomattavaa on, että useat näistä tekijöistä ovat sellaisia, joihin yksilö ei voi vaikuttaa (Compton, ym. 2005, 25). Suuremmilla yhteiskunnallisilla systeemeillä on valtaa alistaa ja riistää tai vastakohtaisesti tukea ja vahvistaa pienempiä systeemejä (Compton, ym. 2005, 36). Lastensuojelun työntekijät puhuvat lastensuojelun käyttämisestä palvelujärjestelmän aukkojen paikkaamisessa, jolloin työntekijöillä ei välttämättä ole aidosti realistisia toimintamahdollisuuksia, koska heidän ei kannattanut ajaa perheelle sellaisia palveluita, joita ei sitten tulla myöntämään (Mänttari-van der Kuip 2022, 36).

Lastensuojelun työntekijät kuvaavat kokonaisvaltaisuuden ja suunnitelmallisuuden katoavan nykyisen palvelujärjestelmän sirpaleisuuteen (Mänttari-van der Kuip 2022, 33). Haasteita on esimerkiksi nivelvaiheissa kuten siirryttäessä lastensuojelun avohuollon palveluista huostassapidon aikaisiin palveluihin. Ennen huostaanottoa lapsen asioista vastaa yleensä eri sosiaalityöntekijä kuin huostassapidon aikana. Tämän instituution sisäisten alasysteemien rajan ylityksen takia uusi työntekijä aloitti aina alusta perehtymisen lapsen ja perheen tilanteeseen. Eikä hänellä ollut siihen ensimmäisen puolen vuoden aikana riittävästi aikaa. Tästä syystä työn tekemisessä näkyi katkoksellisuutta. (Enroos, ym. 2017, 305.) Nämä tekijät voivat selittää vanhempien kokemuksia kohtaamattomuudesta ja hylätyksi tulemisesta. Lastensuojelun omat resurssipuutteet vaikeuttavat myös työskentelyä. Jos uudella sosiaalityöntekijällä ei ole mahdollisuutta tutustua edes lapseen, voi perhesysteemiin ja sen tarpeisiin perehtyminen jäädä tärkeysjärjestyksessä viimeiseksi. Sama katkonaisuus näkyy työntekijöiden vaihtuvuuden seurauksena (Vierula 2015, 353–354).

Huomattavaa on, että lastensuojelun toimintaa laajemminkin haastaa tällä hetkellä palvelujärjestelmän monimutkaisuus, pirstaleisuus ja resurssiniukkuus, jotka kaikki ovat instituution rakenteellisia ongelmia, joihin yhteiskunta voisi halutessaan puuttua (Mänttari-van der Kuip 2022, 38–40). Huostanoton jatkamisen tarpeen arviointi edellyttäisi kuitenkin vanhempien kanssa tehtävää aktiivista työskentelyä sosiaalityöntekijältä ja myös sijaishuoltopaikan toimijoilta heti sijoituksen alusta saakka (Pelkonen 2023, 42). Vanhemmille annettava tuki huostaanottopäätöksen jälkeen pitäisi nähdä lapsen edun mukaisena silloinkin, kun huostanoton purku olisi

epärealistinen tavoite (Salovaara 2023, 388). Tuki myös ennaltaehkäisee ongelmien siirtymistä sukupolvelta toiselle (Hiltunen 2016, 269). Palvelujärjestelmän perusteiden tulisi kuitenkin olla kunnossa, jotta lastensuojelun sosiaalityön resurssit kohdistuisivat oikein.

Huostaanottopäätöksen tarkoitus Suomessa ei ole erottaa lasta vanhemmistaan pysyvästi, vaan pyrkimyksenä huostassapidon aikana on tukea perheen jälleenyhdistämistä (Enroos, ym. 2017, 299; James, ym. 2022, 1042; Pelkonen 2023, 42). Tavoitteelliseen työskentelyyn liittyy ajatus muutostyöskentelystä, sillä huostassapidon aikana tavoitellaan muutosta lapsen elämässä (Enroos, ym. 2017, 300). Huostaanottopäätös on luonteeltaan normatiivinen ja päätöksen taustalla on odotuksia ja lapsen oikeuksia suojelevaa puolueellisuutta, sillä vanhempien tarpeet, edut sekä intressit ovat toissijaisia suhteessa lapsen etuun (Pösö 2022, 12). Jos muutostyöskentelyn taustalla on huostaanoton väliaikaisuusperiaate, muutos lapsen elämässä tarkoittaisi myös tavoitteellista työskentelyä positiivisen muutoksen aikaansaamiseksi lapsen perhesysteemissä. Pelkonen (2023, 42–43) muistuttaa Helavirtaa (2016) lainaten siitä, että työskentelyä vanhempien kanssa haastavat välillä vanhemmista itsestään johtuvat tekijät kuten esimerkiksi vanhemman päihdeongelma. Lisäksi lasten ongelmien arvioidaan nykyään olevan aiempaa vaikeampia heidän päätyessään huostaanotetuiksi. Tämän katsotaan johtuvan palvelujärjestelmän puutteellisuudesta, jolloin ollaan tilanteessa, jossa huostaanotto tapahtuu lopulta ennaltaehkäisevien keinojen epäonnistuttua. Vaikeutuneet haasteet heikentävät huostaanoton purun mahdollisuuksia. (James, ym. 2022, 1043.)

Vastoin ideologista lainsäädännön henkeä työskentelyä toteutetaan lastensuojelussa myös toisin. Välillä lapsen halutaan kotiinpaluun sijasta juurtuvan pitkän sijaishuoltopaikkaansa ja tähän tähdätään sopivalla tavoitteenasettelulla (Enroos, ym. 2017, 305–306). Näin voidaan siis ohittaa huostassapidon väliaikaisuustavoite. Näin selvään ideologisesta linjasta poikkeamiseen on varmasti vahvat perusteet eli esimerkiksi lapsen etua ei muulla tavoin pystytä turvaamaan. Siksi Rosi Enroos, Tarja Heino, Susanna Helavirta, Riitta Laakso ja Tarja Pösö (2017, 308) haluaisivatkin avata keskustelun tavoitteellisesta pysyvyyttä tukevista toimista lastensuojelussa. Tällöin myönnettäisiin,

ettei väliaikaisen huostaanoton tavoite ole aina lapsen edun mukaista ja tehtäisiin lopulta avoimesti tarvittavat lainsäädännölliset muutokset myös pysyvien huostaanottojen mahdollistamiseksi. Tarja Pelkosen (2023, 43) mukaan sosiaalityöntekijöiden aktiivinen työskentely perheen kanssa olisi osoitus siitä, että lapsen mahdollisuutta kotiutua huostaanoton purkautuessa tuetaan. Koska näin ei ilmiselvästi tutkimusten valossa Suomessa tehdä (Pelkonen 2023 42–43), voi tästä päätellä, että jollain tasolla pysyvä huostaanotto on jo nyt joissain lastensuojelun tapauksissa hiljaisesti hyväksytty tosiasia.

4.7 Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden arviointi

Tutkimuslähteiden hakua olisi voinut laajentaa lisääkin esimerkiksi käyttämällä vielä enemmän hakusanavariointeja, jolloin vielä lisää käyttökelpoisia lähteitä olisi voinut löytyä. Tavoitin kuitenkin näiden hakujen avulla riittävästi tietoa voidakseni vastata tutkimuskysymykseeni. Täsmällisesti aiheeseen kohdistuneen vähäisen tutkimuksen takia olen joutunut etsimään vanhemmuuden arviointia käsitteleviä aineistoja myös huostaanottoasiakirjoja käsittelevästä aineistosta. Käsittelen kuitenkin tutkielmassani ajankohtaa huostaanottopäätöksen jälkeen, mutta lähdin siitä, että vanhemmuuden arviointi tapahtuu huostassapidon aikana samaan tapaan kuin huostaanottoa suunniteltaessakin. Perustelen tätä sillä, että lastensuojelulain mukaan huostaanoton perusteita tulee tarkastella vuosittain lapsen asiakassuunnitelmapalaverissa, jolloin toistuvasti palataan näihin aikaisempiin arvioihin ja verrataan niitä perheen sen hetken tilanteeseen. Katsoin täten, että vanhemmuuteen liittyvät aineistot huostaanottoasiakirjoissa ovat tässä kohtaa verrannollisia tutkielmani kannalta. Parempaa ja tieteellisesti luotettavaa aineistoa olisin kuitenkin saanut, jos minulla olisi ollut käytettävissäni enemmän huostassapidon aikaa ja vanhempien kanssa tehtävää työskentelyä käsitteleviä tutkimuksia. Aihetta on kuitenkin toistaiseksi tutkittu Suomessa varsin niukasti.

5 TUTKIMUSTULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Hylätty perhesysteemi

Huostaanottopäätös irrottaa lapsen jyrkästi perhesysteeminsä ytimeistä. Aikuistuneiden huostaanotettujen kokemukset juurettomuudesta ja irrallisuudesta suhteessa omaan perheeseen, läheisiin ja ystäviin kertovat siitä, miten radikaalisti huostassapidolla puututaan lapsen systeemiseen mikroympäristöön. Systeminen ajattelu haastaa pitkään vallalla ollutta yksilökeskeisyyden eetosta muistuttamalla lapsen perhesysteemin merkityksestä lapsen hyvinvoinnille, sillä lapsen hyvinvointi ei ole irrallinen hänen perheensä hyvinvoinnista. Aineiston perusteella näyttää siltä, ettei sijaishuollon aikana kokonaisuuden tarkastelussa kiinnitetä riittävästi huomiota lapselle läheisiin systeemeihin ja niiden hyvinvoinnin edistämiseen. Ihmisen holistiset ulottuvuudet kuuluvat systeemiin. Perhesysteemin hyvinvoinnin tasoa tulisikin tarkastella kolmen tason fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen tason perustarpeiden tyydyttämisen kannalta eikä esimerkiksi jättää perhettä selviämään traumatisoivan huostaanoton lisäksi vielä talousvaikeuksistaankin yksin. Lastensuojelu joutuu paikkaamaan peruspalvelujärjestelmän puutteita ja tämä lisää painetta, kun asiakkaiden perustarpeista ei kyetä huolehtimaan. Toistaiseksi systemaattista työskentelyä perhesysteemin holististen tarpeiden parissa huostaanotettujen lasten perheiden parissa ei tutkimusaineistosta käynyt ilmi. Yleisestikin ottaen sosiaalityöntekijöiden ilmeinen

suunnitelmallisen ja aktiivisen työskentelyn puute vanhempien kanssa näkyy konkreettisesti asiakassuunnitelmien laatimisen laiminlyömisestä. Tämä on hämmästyttävää, sillä lapsen kotiutumismahdollisuuksien edistämisen luulisi nykytilanteen puitteissa olevan sosiaalityöntekijöiden ensisijainen työskentelyn kohde. Mikään muu lastensuojelun instituution taho ei voi sosiaalityöntekijän tavoin olla viime kädessä vastuussa siitä, miten perheen tilanne etenee lastensuojelun prosessissa ja siksi prosessinomistajan asemassa lastensuojelun sosiaalityön tulisi ottaa vahvempi rooli perhetyön toteutumisesta.

Toteutunut työskentely vanhempien kanssa näyttää nyt instituutiolähtöisenä ja vanhemmuuden tuki on haurasta. Aineiston valossa nykytila näyttää eräänlaisena perhesysteemin hylkäämisestä. Vanhemmuuteensa apua kaipaavan täytyisi olla tarpeeksi nöyrä ja ottaa vastaan kaikki tarjottu apu, jotta hän voisi säilyttää itsestään lastensuojelun silmissä mielikuvan oikeanlaisena autettavana. Kritiikki esimerkiksi vääryydestä tai vanhemman mielestä vääriin aikoihin ajoitettua palvelua kohtaan voi kääntyä herkästi tulkinnaksi vanhemman vääriin asennoitumisesta. Vanhemmat kohtaavat lastensuojelussa toistuvaa arvioiduksi joutumista ja riittämättömyyden tunteita, kun heidän vanhemmuuttaan ohjailaan pehmein ja kovin keinoin kohti normidotusten mukaista käyttäytymistä. Vallankäyttö asiakasta kohtaan ja asiakkaan valtaistaminen ovat toisinaan lastensuojelussa keskenään samanaikaisia ristiriitaisia toimintatapoja. Systemisesti ajatellen valtaa pitäisi osata jakaa yhdessä vanhempien kanssa paremman lopputuloksen aikaansaamiseksi. On ristiriitaisista havaita, että sosiaalityön pyrkiessä lähtökohtaisesti lisäämään osallisuuden kokemusta, se tuottaa myös osattomuuden kokemusta ja negatiivisuutta tuomalla esiin jatkuvissa arvioinneissa vanhempien epäonnistumisia rooli-odotuksissa. Vanhemmuuden arviointia ei voi lapsen edun toteuttamisen takia välttää, mutta tämä korostaa positiivisen ja asiakasta kuuntelevan systemisen työotteen merkitystä tasapainottavana tekijänä.

Katarina Fagerström, Jukka Pyhäjoki, Laura Yliruka ja Päivi Petrelius (2023, 161) listaavat sosiaalityön systemisessä lähestymistavassa viisi tulokulmaa asiakastyöhön. Ensimmäinen systemisyydessä ihmisen elämäntilanteen kokonaisuus korostuu. Toiseen systeminen työote korostaa asiakkaan omaa osallisuutta. Kolmanneksi

työntekijän on kyettävä kohtaamaan asiakas luovasti asiakkaan ehdoilla. Neljänneksi työntekijät ymmärtävät itsekin olevansa osa systeemien verkostoa ja osa hoitavaa systeemiä. Viidenneksi tämä työote vaatii toiminnalta ja palvelulta joustavuutta, jossa yksilöt ja tilanteet on otettava huomioon suunnitelmia tehtäessä. (Fagerström, ym. 2023, 161.) Systeemisessä työotteessa pyritään olemassa olevien vaihtoehtojen lisäämiseen ja on hyvin tärkeää, että työntekijä irtisanoutuu paremmin tietämisen roolista asettuen uteliaisuuteen ja asiakasta kunnioittavaan epävarmuuteen (Fagerstrom, ym. 2023, 160). Tämä on asiakasta osallistava ja asiakaskeskeinen lähestymistapa, jolla olisi paljon annettavaa huostaanotettujen lasten vanhempien kanssa tehtävälle työlle.

5.2 Pysyvän huostaanoton hiljainen hyväksyntä

Aineistosta ilmeni, että Suomessa lainsäädännön taustalla olleet tavoitteet ja käytännön lastensuojelun työssä tehdyt toimenpiteet ovat joskus ristiriidassa keskenään. On selvästikin olemassa tilanteita, joiden kohdalla on todettu, ettei huostaanoton ole tarkoituksenmukaista olla väliaikainen toimenpide, vaan olisi lapsen edun mukaista suoraan puhua pysyvästä huostaanotosta. Tämä voisi olla joskus nykytilaa huomattavasti parempi ratkaisu, sillä tälläkin hetkellä lastensuojelussa on monia lapsia, jotka odottavat ja toivovat jokaiselta seuraavalta asiakassuunnitelmapalaverilta päätöstä huostaanoton purun valmistelun aloittamisesta, vaikka perheen tilanne ei olisi muuttunut riittävästi paremmaksi. Nykytila johtuu siitä, ettei pysyviä ratkaisuja virallisesti voi tehdä. Jatkuvassa epävarmuudessa eläminen lisää lasten ja perheiden kuormitusta entisestään. Pysyvyyden tosiasian kiertäminen tavoitteenasetteluilla lainsäädännön epätarkoituksenmukaisuuden takia luo eettistä ristiriitaa, vaikka tapahtuukin varmasti välttämättömyyssiä. On syntynyt ilmiö, jossa joissain tapauksissa voisi jo puhua pysyvän huostaanoton hiljaisesta hyväksynnästä. Päätäjiltä vaadittaisiin ehkä siis uudenlaista ajattelua ja lainsäädännön muutoksia. Huostaanoton pysyvyyden suunnittelu silloin, kun se olisi välttämätöntä, ei silti vähennä perhesysteemin merkitystä lapselle. Lapsi on kasvaa ja kehittyä kontekstissaan.

6 LOPUKSI

Tämä kirjallisuuskatsaus tarkasteli sitä, mitä lastensuojelussa tehdään huostassapidon aikana perhesysteemin huomioimiseksi ja huostaanoton perusteina olevien ongelmien korjaamiseksi. Aineiston perusteella hyvin vähän eikä huostaanoton perusteina olleiden ongelmien ratkomiseen suunnata riittävästi huomiota. Ongelmat ovat monitahoisia eikä lastensuojelu yksin pysty ratkomaan koko palvelujärjestelmästä lähtöisin olevia puutteita, vaan kyseessä on laajemman yhteiskunnallisen keskustelun paikka. Lastensuojelussa tehdään silti jatkuvasti omia valintoja ja päätöksiä. Eettisesti ajatellen systemisen ajattelu- ja työotteen vahvistaminen lastensuojelun huostaanotettujen lasten vanhempien kanssa näyttäytyy mahdollisuutena entistä asiakaslähtöisempään työskentelyyn. Hiltunen (2016, 269) kirjoitti jo 2000-luvun alkupuolella asiantuntijaryhmän ehdottaneen, että huostassa olevien lasten vanhemmille pitäisi järjestää heidän tarpeidensa mukaisia palveluita ja toimenpiteet pitäisi räätälöidä perheen kanssa yhteistyössä. Asiantuntijaryhmä kehotti keräämään tarvittaessa yhteistyöverkoston tilanteiden ratkaisemiseksi ja kommentoi, että tukihenkilön tarjoaminen vanhemmalle on kehittyneen lastensuojelutoiminnan piirre. Hiltunen kirjoitti oman väitöskirjansa 2015 eikä vanhemmille tarjottavaa organisoitua tukea tai tukihenkilötoimintaa edelleenkään silloin ollut tarjolla (Hiltunen 2016, 269). Asiantuntijaryhmän ehdotuksista on kulunut kohta neljännesvuosisata. Suunnitelmallisen huostaanotettujen lasten vanhempiin kohdistuvan sosiaalityön puuttuminen näyttäytyi tutkielmani aineiston perusteella vuodesta toiseen tapahtuvana perhesysteemin hylkäämisenä.

Toivoa kuitenkin on. Kirjoittaessani tätä tutkielmaa tuli vastaan Facebookissa lokakuun puolivälissä THL:n julkaisu Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksumppanuus - Analyysi vaikuttavista mekanismeista ja kustannusvaikutuksista (Isola ja yhteistutkijaryhmä 2024). Työpaperissa kerrottiin hankkeesta, jossa lastensuojelun asiakasvanhempana olleita vanhempia koulutettiin toimimaan toisille asiakasvanhemmille kokemuksumppaneina (Isola, ym. 2024, 1). Tämä näyttäisi nyt olevan viimein vastaus Hiltusen (2016, 269) mainitsemaan tukihenkilön tarpeeseen. Työpaperissa esitettiin, että kokemuksumppanuus tulee vielä juurtumaan osaksi systemistä lastensuojelua ja lapsiperhesosiaalityötä (Isola, ym. 2024, 6). Perhesysteemiin hyvinvointiin kohdistuva lastensuojelun työ auttaa ennaltaehkäisemään kansantalouden tulomenetyksiä vanhemman pysyessä työelämässä kiinni ja kokemuksumppani voi motivoida vanhempaa muutostyöhön, jonka seurauksena huostassapitoaika voi lyhentyä. Huostassapitoajan lyhentymisestä kertyisi satojen tuhansien eurojen säästöt. Kokemuksumppani haastaa vanhempia sekä ammattilaisia ja rohkaisee näitä toimimaan toisella tavalla. He pystyvät valamaan tulevaisuudenuskoa vanhempiin sekä kannattelemaan näitä lastensuojelun prosesseissa vertaisena keventäen omalta osaltaan vanhempien kokemaa kuormitusta. (Isola, ym. 2024, 14–15, 35.) Kokemuksumppanuus voisi toimia yhtenä tehokkaana työvälineenä perhesysteemin hyvinvoinnin tukemisessa tulevaisuuden lastensuojelussa.

LÄHTEET

- Aaltio, Elina (2022): Effectiveness of the Finnish Systemic Practice Model for Children's Social Care A Realist Evaluation. Väitöskirja. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9224-8>>, luettu elokuussa 2024.
- Allardt, Erik (1976): Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY
- Bardy, Marjatta (2009): Lapsuus aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy
- Compton, Beulah R., Galaway, Burt & Cournoyer, Barry R. (2005): Social Work Processes. USA: Brooks/Cole – Thomson Learning.
- Enroos, Rosi, Heino, Tarja, Helavirta, Susanna, Laakso, Riitta, & Pösö, Tarja (2017): Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 25(4), 297–311. Saatavilla <<https://journal.fi/janus/article/view/59630>>, luettu elokuussa 2024.
- Fagerström, Katarina, Pyhäjoki, Jukka, Yliruka, Laura & Petrelius, Päivi (2023): Systemisen työtavan rantaautuminen Suomen lastensuojeluun. 13.12.2023. Vol 39 Nro 3 (2023): Perhe- ja pariterapialehti. Saatavilla <<https://perhejapariterapialehti.journal.fi/article/view/141946>>, luettu syyskuussa 2024.
- Hiitola, Johanna (2015): Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Saatavilla <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9721-6>>, luettu elokuussa 2024.
- Hiltunen, Tarja (2016): Äitien kokemuksia lasten huostaanotoista. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 24(3). Saatavilla <<https://journal.fi/janus/article/view/59346>>, luettu elokuussa 2024.
- Hoikkala, Susanna & Heinonen, Hanna (2013): Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Saatavilla <<https://www.lskl.fi/julkaisut/samalla-puolella/>>, luettu syyskuussa 2024.
- Isokuorti, Nanne (2023): Understanding implementation in child and family social work : Process evaluation of the Systemic Practice Model in Finland. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9239-4>>, luettu elokuussa 2024.
- Isola, Anna-Maria ja yhteistutkijaryhmä (2024): Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksumppanuus – Analyysi vaikuttavista mekanismeista ja kustannusvaikutuksista. Työpaperi 38/2024. Helsinki: THL – Terheyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-332-4>>, luettu lokakuussa 2024.
- James, Sigrid, Wilczek, Lucas, Kilian, Juri, Timonen-Kallio, Eeva, Bravo, Amaia, deValle, Jorge F., Formenti, Laura, Petrauskiene, Alina, Pivoriene Jolanta & Rigamonti, Alessandra (2022): A Comparative Analysis of Residential Care: A Five-Country Multiple Case-Design Study. Tutkimusraportti. 13.12.2021.

- Child & Youth Care Forum – Journal of Research and Practice in Children's Services (2022) 51:1031–1062. Springer. Saatavilla
<<https://doi.org/10.1007/s10566-021-09666-6>>, luettu syyskuussa 2024.
- Kaikko, Kirsi & Friis, Leila (2009): Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2022): Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 30(1), 21–43. Saatavilla
<<https://doi.org/10.30668/janus.107864>>, luettu syyskuussa 2024
- Payne, Malcom (2020): How to Use Social Work Theory in Practise. UK: Policity Press.
- Pelkonen, Tarja (2023): Isyys lastensuojelun sijaishuollon institutionaalisessa kontekstissa. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla
<<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4825-0>>, luettu elokuussa 2024.
- Penn, Helen (2014): Understanding early childhood education – Issues and controversies. Third editied. England: Open University Press
- Pösö, Tarja (2022). Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) (2022): Huostaanotto – Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino
- Salovaara, Ulla (2023): Ristiriitainen, kohtaamaton ja riittämätön äitiys – ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen naisten koettu ja määritelty äitiys lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 31(4), 376–392. Saatavilla
<<https://doi.org/10.30668/janus.107281>>, luettu elokuussa 2024.
- THL – Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024): Systeminen toimintamalli lastensuojelussa. Päivitetty: 27.5.2024. Saatavilla <<https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeminen-toimintamalli-lastensuojelussa>>, luettu elokuussa 2024.
- Vierula, T. (2015): Lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vanhempien kokemuksena. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 22(4), 343–360. Saatavilla
<<https://journal.fi/janus/article/view/51230>>, luettu elokuussa 2024.

LIITTEET

LIITE 1 TIEDONHAUT ERI TIETOKANNOISTA

Tiedonhaute eri tietokannoista

Taulukon on merkitty aiheeseen jokaisessa lauseessa löytyneet lauseet (ei samoja ja muuta haulla toteutettuja). Tosiinään valmiit hakulausekkeet tuottivat sanoja tai tuhanasia osuuksia. Näitä selvitettiin tulokset ilman, ettei hakulauseke osunut tavoitteisiin ja löytökappaloista maksettavalla ja löytökappaloista maksettavalla (tarkistettu 5 ensimmäistä sivua jokaisesta). Olet myös odotettu, että muun kuin suomenkielisiä hakuvuorokkeita ei todennäköisesti löytyy suomenkielisiä hakuvuorokkeita osuina. Systemaattisuuden takia myös lisäksi löytyi siltä haulla, sillä osa julkaisusta on monikielisiä.

Taulukossa 0 = ei löydyt lainkaan soveltuvia

Tietokanta	Hakusanat/lausekkeet	Vanhemman asiakassuunnitelma AND huostanotto	Vanhemman kokemukset AND huostanotto	Vanhemman asiakassuunnitelma	Family AND services AND custody AND "child protection" AND Finland	hoidot OR vanhem OR jätti OR isä AND asiakassuunnitelma AND sijahoidut*	sijahoidut* AND perhe OR perhe* OR palvelu* sosiaalityöntekijät AND asiakassuunnitelma* AND tipaani* AND hoidot*	Lastensuojelu (ei tarvitse haakea kaikista tiedonnoista)	system theory AND social work AND child custody AND Finland	Systemin toimintajärjestelmä
Applied Social Sciences Index & Abstracts (Asia, ProQuest)		0	0	0	0	0	0	0	1	0
Diss Portal - Academic Kothne Online		0	0	0	0	0	0	0	0	0
EBSCO Central		0	0	0	0	0	0	0	0	0
ERIC Topical Bibliarcha Online & Meriam Webster's Catalogue Dictionary		0	0	0	0	0	0	0	0	0
ERIC	Et tarpeellinen haaku	0	0	0	0	0	0	0	1	0
IngeniaConnect	Et tarpeellinen haaku	0	0	0	0	0	0	0	0	0
International Newstream (ProQuest)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Janus - Sosiaalipolitiikan ja sosiaalisen tutkimuksen aikakauslehti (VODK - Jyväskylän yliopiston kirjasto)	3 soveltuvaa (vain samojia ja aiemmin löydyntä tuloksia)	3 soveltuvaa (vain samojia ja aiemmin löydyntä tuloksia)	0 (vain samojia ja aiemmin löydyntä tuloksia)	0	0	0	0	0	0	0
Katsohet Virtualet Kataloet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KVK	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okord Reference Online	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
PAS Index (Proquest)	Hakusanat antovat liian laajan tuloksen	Hakusanat antovat liian laajan tuloksen	0	Hakusanat antovat liian laajan tuloksen	Hakusanat antovat liian laajan tuloksen	Hakusanat antovat liian laajan tuloksen	Hakusanat antovat liian laajan tuloksen	0	0	0
SAGE Knowledge- Reference	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Selma- Eduskunnan kirjaston kokoelmatekijä Social Services Abstracts (ProQuest)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Svefid- Academic publications at Swedish universities	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Uppskat- enaransatien och uppsatser i fältet (Sverige)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
US Newstream (Proquest)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Liikeltä hain Googlesta sosiaalisen pedagogian oppiaineita, joiha kerrotaan systemaattisesti sosiaalityöstä. Näistä valitsin kaksi kussakin kysäilyä koska lähdemääränsä. Käytin lähdemääränsä myös määrittämään sosiaalisen pedagogian aihepiirissä vastaantulevia verkkoaineita kääntäen kääntäen kääntäen.